https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Hungarian Witnesses Documentation Project

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

Gombita Sándor

I: Akkor READY!
Legyen szíves megmondani nekünk a nevét.

GS: Gombita Sándor.

I: Mikor született?

GS: 1928. augusztus 13-án, Vásárosnaményban.

I: Sándor bácsi, jártunk már itt néhány hete, és elbeszélgettünk hosszan, hogy mire emlékszik a második világháborús időkből. Most azért jöttünk vissza, hogy mindezt rögzítsük, filmre vegyük. Úgyhogy most erről lesz megint szó. Az lenne az első kérdésem, hogy kicsit meséljen arról, milyen volt a viszony a zsidók és a nem zsidók között Vásárosnaményban.

GS: Hát, a viszony, elsősorban én mint ugye gyerekkoromtól kezdem, az iskolától, illetve az azt megelőző időből. Mert az már egy viszony volt, hogy édesanyám olyan 4 éves lehettem, 3-4 éves, és falu végén laktunk majdnem, és felküldött engem a piacra, hogy a patikában úgy tudom, nem tudom, nem emlékszem pontosan miért, vegyek valamit. És én egy kerten keresztül mentem fel, mert az volt a divat, hogy a fő utcán voltak a nagy házak és a kertek lent voltak a kisebb házakhoz a falu végéről a szegény emberek laktak, mint mi is. És ahogy megyek a kerten felfelé, látom, hogy egy csomó gyerek ott zsibong az udvaron, egy elkerített részen, ahol volt egy épület is, amint később kiderült, a haider volt, a zsidó iskola. És én is gyerek voltam, ők is gyerekek, csak ők már idősebbek voltak, mert öt, 4, 5, 6 évesek, 8, 10 évesek. Még 12 éves is volt közte. Én bementem közéjük játszani, meg szórakozni. De héberül beszéltek, érdekelt az is, hogy=hogy milyen nyelven beszélnek, hogy miért nem tudok én így. De tudtak ők magyarul is nagyon jól, csak hát ugye nekik már akkor kötelező volt ez nyári szünidőben volt érdekes módon. Tehát nyár volt. Nekik a szünidőnek a kétharmadát iskolába járással kellett eltölteni. Ahol megtanultak már 3-4 éves korában jiddisül, vagy héberül, vagy hogy mondjam, írni, olvasni, sőt, **németül** is megtanultak beszélni. De sajnos sokáig nem tűrtek meg maguk között, mert jött a bóher, a tanító, vagy a- hogy is hítták, azt hiszem, boher a tanító, valahogy így volt. Majd kiderítik az okosok. Hát te ki fia vagy? Mondtam, hogy a postásé, Gombita Sándoré. Sándor bácsié? Jaj, hát azt mondja, neked nem szabad itt lenni. Ó, hát hadd legyek itt. Egy-két napot kihúztam, közben aztán ugye én akkor onnan elmentem az édesanyám megbízását teljesíteni, de visszamentem. Hát aztán mán úgy-hol beengedtek, hol nem, hol volt ott a tanító, hol nem. Na, de végül aztán édesapám is megmagyarázta, hogy nem szabad neked odamenni, ők- hagyd ott békében, hadd tanuljanak. Ez volt az első találkozásom. Utána aztán ugye mikor iskolába kerültem, nem volt sok zsidó gyerek, érdekes módon, a zsidók nem volt nagycsaládosok. Két-három. Egyre emlékszem, ahol- Klein Lajos nyomdásznak volt, azt hiszem, hogy öt fia, meg egy lánya. De ettől más- meg volt még egy özvegy, Kepesné nevezetű, akinek szintén négy gyereke volt. Ezek úgy a szomszéd utcában laktak, ezeket jobban ismertem, de én mindenkit ismertem, mert olyan nyughatatlan természetű voltam, jöttem mindig. Ugye egyedül voltam, már olyan értelemben, hogy a nővérem idősebb volt hat esztendővel, fiúgyermek voltam és társaságra vágytam. Fiúk közé vágytam.

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

Volt a környezetembe fiúk, de én becsatangoltam az egész falut. Mindenhova elmentem, mindenhol láttam valami érdekeset és ott megálltam. Én bementem a boltokba is, és a zsidó boltokba is, mert csak azok voltak nagyobb részt, a 90%-ban zsidó boltok voltak. Aztán megcsodáltam a hosszú szakállukat, a kerek prémes sapkájukat. Később aztán az iskolába szerencsémre a: a rabbinak a férfia, Kohn Éliás lett a padtársam is, meg a barátom is. És ott csodáltam meg legelőször is milyen szépen tud jobbról balra, visszafele írni, vágott hegyű tollal, a héber, vagy milyen nyelvet, már nem tudom megmondani, döntsétek el, melyik az igazi. Hát mit mondjak még a gyerekkoromból, hogy milyen volt a kapcsolat. Nem volt nézeteltérés, nem volt veszekedés. Egyébként is a zsidó gyerekek, úgy a gyerekek, mint a felnőttek visszahúzódók voltak. Sokat elcsodálkoztam rajta, hogy zsidó soha kocsmába nem volt. Egy zsidó kocsmáros volt. Hát az benne volt mindig, mert kocsmáros volt. De egyébként a fiatalok sem, pedig volt- nagyon stramm fiúk is voltak, meg lányok is, de együtt barátkoztak a magyarokkal. Mán később most beszélek azokról, akik 15- 18-20 évesek voltak. Akik például fregattal jártak a Tiszán csónakázni. Zsidó fiú, magyar fiú, zsidó lányok, magyar lányok. Aki például korcsolyázni együtt voltak, akkor együtt korcsolyáztak a zsidók, a magyarok. Nem volt különválasztva. Nem volt, hogy azzal szabad beszélni, azzal nem szabad beszélni, azzal szabad játszani azzal nem szabad játszani. Tehát nem volt ilyen különválasztás. Úgy közelebbről ugye a pékkel, a (Zelfertékkel) is jóban voltam. Három pék volt egyébként, mindegyiket ismertem, mert mindig kaptam perecet. Szólt a fia, gyere, Sanyi, most sült ki a perec, kóstoljuk meg, milyen. Hát a perec, ugye, 4 fillér volt egy perec, nekem nem volt 4 fillérem. Megköszöntem, megettem. Vagy ha iskolába felhozott péksüteményt, kiflit, vagy ehhez hasonlót, az egyiket mindig nekem adta, vagy egyik, vagy a másik. Fene tudja, talán azért, mert hogy a postás fia voltam, de édesapám köztiszteletbe- nek örvendő ember volt, mindenki ismerte, a zsidó gyerek is ismerte az apján keresztül, ez a postás bácsi, ennek a fia. Valahogy elfogadtak jobban, mint a többit és én jól éreztem magam ebbe a társaságba. Hát nem tudom, még mit mondjak, mert most olyan össze-vissza beszéltem, gyerekkorról is, felnőttkorról is, időskorról is. Inkább kérdezzen.

I: Hogyan változott meg ez a viszony, az idilli, meg jó viszony aztán a: a ’30-as évek végén, ’40-es évek elején?

GS: Hát úgy, észrevehetően a lakosság között nem lehetett észrevenni a változást. Tehát nem voltak összetűzések, nem voltak nézeteltérések. A zsidók kikerülték az ilyesmit, hát módja, de nem is volt rá szükség, nem is kellett kikerülni, nem volt mit, tehát nem adtak okot rá. Tehát elvégezték a dolgukat, akkor otthon tettek-vettek, házon belül. Egymással barátkoztak, ha egymással lehetett, mán az iskolás gyermekek is, mán iskolán kívül. Úgyhogy én **nem** tudok ilyesmi- nem tudok beszámolni, hogy na, ezzel verekedett, vagy azzal nem volt jóba, szidták egymást, vagy nézeteltérés volt köztük. Sem gyerekek, sem fiatalok, sem felnőttek között. Soha Vásárosnaményba nem volt.

I: Az, hogy például iskolában volt-e olyan, ami a zsidókkal kapcsolatos, például a tanárok, vagy diákok egymással ő: csúfolódtak volna, vagy bántottak volna zsidó gyereket, ilyenre emlékszik-e?

GS: Hát olyan, mint az előbb mondtam, csak az igazat mondom, olyan volt, ugye volt a- akinek kötelező volt a pájesz viselése. Erről mán meséltem is, meg most is

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

elmondom, hogy a rabbinak a=a tanítónak, a metszőnek a: kötelező volt a pájesz viselése. És ez a pajesz ez nem- tehát a fülétől lefelé, így körülbelül olyan 5-6 centi hosszan, de ez érdekes volt, mert ezt este- mert megkérdeztem, hogy mitől ilyen göndör a pajesz. Mert nem egyenes volt. Tehát haj- végeredményben egy hosszabb- a hajnak egy része volt a- és azt mondta, hogy minden este benedvesítik a hajukat, azt a pajesz-részt és feltekerik ceruzára, vagy egy ilyen fadarabra, nem ceruzára, megkötik a végét és az szépen reggelre úgy áll és olyan gyönyörűen loknisan csüngött le a fülétől. Na, hát ez ’38-’39-ben, mikor kezdődött ez a Szálasi-féle nyilaskeresztes pártnak a- a propagandája, meg az ehhez hasonló ilyen=ilyen tehát hogy mindennek az oka a zsidók. Tehát ők a bűnösök mindenért, talán még azért is, hogy megszülettek. Akkor ugye volt olyan, hogy egy-két gyerek megpróbálta ezt a pájeszt meghúzni, meg ehhez hasonló. És fene tudja, én valahogy, pedig kicsi fiú voltam, sem én voltam sem a legerősebb, sem a legderékebb, de talán azért, mert a postás fia voltam, vagy olyan bátor volt a fellépésem, vagy olyan volt a megjelenésem, azt mondtam, hagyjátok békén, mert ez a barátom, ez- ne nyúljatok hozzá. De ez egy-két esetbe fordult elő. Később aztán ez a pájesz el is tűnt.

I: Miket mondtak azok-
GS: -levágták-
I: -bocsánat. Miket mondtak azok, akik meg akarták húzkodni a-

GS: Csak játékból, kergetőzés közben. Semmiféle megjegyzés, hogy te zsidó, vagy te piszok, vagy ehhez hasonló, kinyírunk, vagy megölünk, vagy mit tudom- ilyen nem volt. Ez csak játék közben volt, mert na meghúzták, na kergessél, fogjál meg, ha tudsz. Ennyi volt, csak ennyi, más különös jelentősége nem volt.

I: Említette a nyilaskeresztes pártnak a megjelenését.
GS: Igen.
I: Emlékszik nyilasokra Vásárosnaményban?

GS: Emlékszem. Emlékszem, mert ugye hogy édesapám postás volt, ő délbe, mikor hazajött, akkor=akkor már nagyobb voltam, de hát ’28-ban születtem, ’38-’39-ben kezdett éledezni a nyilaskeresztes párt. És akkor én a nyakamba akasztottam a nagy postástáskát, ami leért a földig, és a környező egy-két levelet, de általában hitel-felszólító levél volt, meg volt egy újság, egy Igazság, az volt a nyilaskeresztes pártnak az újságja, az Igazság című újság és az egy embernek járt. Szerencsi Pista bácsinak. És mielőtt én azt elvittem volna, mire odaértem, én belenéztem az újságba, meg elolvastam. Úgyhogy én nem tudom, hogy újság volt és nyilaskeresztes párt volt, meg később aztán, mikor nagyobb voltam, ’940-be, ha jól emlékszem, nagy riadalom a faluba, jön Szálasi elvtárs, jön Szálasi elvtárs, mindenki fel a piacra, én is pucoltam fel és Szálasi elvtárs a piactéren tartott beszédet. Amelyen én is részt vettem. Hát amit mondott, azt nem nagyon értettem, csak hogy szabadság, meg=meg hogy elnyomnak a zsidók, mert az övék a tőke. Hát ez igaz, is mert tény és való. Hát ugye akkor én ebből nem sokat értettem, mert nekem különösebb bajom nem volt velük, sőt, nekem csak a javamra voltak azok, hogy zsidók voltak. Mert ugye édesapám postás volt, mint ahogy említettem, mi jóformán abból éltünk, amit a zsidóktól kapott édesapám. Ugye volt 30 pengő fizetése, de a döntő lényeg az volt, amikor új esztendő jött és édesapám új évet kívánt és akkor azt volt a szokás, hogy minden kereskedő, iparos ember, vagy akit meglátogatott levéllel, ezzel-azzal, akkor 10-20 fillért, egy pengőt, két pengőt adott, majd ’42-ben volt a legjobb, amikor 360 pengőt kapott, szedett

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

össze, újévi köszöntés alkalmával. Amiből mindjárt vettünk is 600 négyszögöl homokot, amit édesapám betelepített szőlővel. Tehát énnekem a zsidók, meg ezek csak ennyi bajom volt, de egyébként is-

I: Mennyi baja volt?

GS: Ennyi bajom volt csak a zsidókkal, semmi más az egy égvilágon.
I: De mire tetszik most gondolni?

GS: Hát a- mert ugye kérdezte, hogy volt-e valami bajom, nekem csak ennyi bajom volt, ilyen értelembe, hogy nekem semmiféle bajom nem volt, nekem csak=nekünk csak családdal, egyénileg csak a javunkra szolgált, ez, amit kaptunk.

I: Térjünk vissza most ehhez az eseményhez, amiről most tetszik beszélni, hogy látta, hogy Szálasit akkor-
GS: -igen=igen-
I: -ezek szerint akkor ott volt. Ott állt a tömegben?

GS: Ott állt egy- a Hősök terén, úgy neveztük, volt a pia- Namény főtere két részből áll. A református templom mellett volt a piactér, ahol volt egy kis sziget kiépítve, ahol árusították a csirkét, kacsát, miegymást. Hát ugye a zsidók csak baromfihúst ehettek. És trefli, illetve kóser marhahúst. Sertéshúst nem ehettek. Meg ott árulták a zöldséget, meg ehhez hasonlót, és a másik vége pedig volt a fő térnek a Tomcsányi kastély előtt a Hősök tere, ahol a ’14-es hősöknek az emlékművel volt. Hát itt volt a nagygyűlés, de ez már valószínű, hogy tudatva volt, mert a járásból is többen voltak, nagy tömeg volt, voltak egy pár százan. És a helyi vezető is, Király Gyula elvtárs volt a titkár, aki-

I: Király Gyula?

GS: Király Gyulának hívták, ez egy ruhakereskedő, intelligens ember volt. Ez volt a ko- a nyilaskeresztes pártnak a helyi titkára. Vasas Péter pedig egy parasztember, az volt az elnök, és ez a Szerencsi Pista bácsi, akit említettem, az is vezetőségi tag volt. Nem voltak egyébként sokan. Hát mit mondjak? Húszan, tizenöten, húszan, ha voltak nyilaskeresztes pártnak a tagjai.
I: Vásárosnaményban.
GS: Vásárosnaményban.

I: Mi történt ott a nagygyűlésen?

GS: Hát, éljenzés, zászlók, és a többi. Nem=nem emlékszem, hogy mondtak volna, hogy le a zsidókkal, vagy megölni a zsidókat, vagy ehhez hasonló. Nem, nem, hanem inkább arról, hogy=hogy=hogy a bolsevizmus elleni harc volt a fő, érdekes. A kommunizmus, nem a bolsevizmus, de a bolsevizmus, igen, nem a kommunizmus. A bolsevizmus elleni harc, és a többi, hogy fel kell készülni, meg miegymás. Tehát ez mán egy beharangozása volt a második világháborúnak. Na de kellett keresni egy okot is, hogy miért szegény a szegény ember. És elfeledkeztek arról, én is sokáig gondolkodtam rajta, hogy vajon miért is volt a szegény szegény ember, abba a Horthy időszak alatt. Hát én arra a megállapításra jutottam, hogy szegény volt szegény, mert volt egy úri osztályunk, földesurak, stb., akik nem törődtek a szegény emberekkel.

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

Akár éhen halhat is. A másik dolog az, hogy azért volt a szegény és ez most ha tetszik, ha nem, ez is tény és igaz, hogy az ipar, a kereskedelem, a bank, a hitel, minden zsidó kézben volt. Tehát 85-90%-ban. Az ügyvédek, a taní- hm: ügyvédek, na. A kereskedők, orvosok, ezek mind zsidók voltak, például Naményba is. A fő utcán mindenütt zsidó üzlet, volt mondjuk húsz üzlet, de ebből csak egy volt magyar, a többi zsidó volt.

I: És ez mit jelent?

GS: Ez azt jelentette, hogy végeredménybe ezért nem lett volna szabad a múlt rendszerbe se csinálni, hanem tudomásul kellett volna venni, hogy mindenki születik valamire. És mindenki hordoz magában gént. És ez már csak ez olyan utólagos gondolkodás, de tény és való, hogy a zsidó ember arra születik, hogy kereskedjen, és=és egy fillérből kettőt csináljon. Tehát ne lopjon, ne csaljon, ne hazudjon, mert ilyen soha nem fordult elő a zsidónál, aminek tanúja voltam én, 8 éves lehettem. Mert nekünk ünnepi számba ment az, amikor volt egy országos kirakodó- és állatvásár. És a szememmel láttam, hogy a zsidó ember, ha elment a vásárba, két karéj kenyér, ha kettő, sokat mondok, egy karéj kenyér és két hagyma volt a tarisznyájában. És hogyha csinált egy üzletet, nem a (tavernába), ahol lacipecsenyét, meg itta a bort. Nem odament, hanem vett egy másik tehenet, vagy egy más, de inkább ezek lókupecek zsidók voltak. Ezek úgy csinálták, magam láttam, Gulács felől jött, ismertem is, mert többször is láttam a: hol: a következő vásárba is. Ült az első lovon, utána pedig kötőféken jött utána vagy öt-hat ló. Beért a vásárba, és ugye aki lovat akart venni, magyar ember, akkor odament. Na, már nem tudom a nevét, de mindenki ismerte, mert köztiszteletben álló zsidó ember volt, kupec volt. Mennyiért adod ezt a gebét? Nézd meg, milyen a járása és ehhez hasonló, stb., stb. Volt olyan is, amikor a parasztember megvette tőle a lovat, kiválasztotta, merre mész haza? Erre, Gulács fele, jó. Vidd haza, mond meg az asszonynak, hogy a kétszáz pengőt fizesse ki neked. Pacsi-pacsi, kézfogás, és a többi, üzlet meg volt kötve és ő elvitte a lovat és megkapta a pénzét.

I: Sándor bácsi, azt az egy gondolatot, hogy hogy függ össze a szegénység, és az, hogy a- hogy annyi sok zsidó kereskedő volt?

GS: Az úgy függ össze, hogy a szegény ember, az szegénynek született, de tudomásul vette, hogy ő szegénynek született. Nem volt vele mindaddig baj, amég=amég a nyilasok el nem kezdték fo- azt a problémát, hogy azért szegény a magyar ember, mert a zsidók elveszik az életteret előlük. A nyilaskeresztes pártnak ez volt a programja. Hát nem vették el tőlük, mert ő is élhetett volna, csak sajnos, mint az előbb mondtam, mindenkinek van génje, mindenki születik valamire. Valaki énekesnő lesz, valaki tanár lesz, valaki orvos lesz, valaki ügyvéd lesz, és valaki szegény ember lesz, mert nincs hozzá más tehetsége. Magyar embernek sajnos nem volt más tehetsége. De mondok egy másik példát, hogy mennyire igaz. A mi utcánkba, az utca végén volt egy zsidó család, (Feuerstein) Mátyás. Ennek volt három- három fia. Ő maga nyomdász volt, Pesten dolgozott. A felesége varrónő volt és volt még egy lánya is, Aranka, az is varrónő volt. És Pesten lakott egy fia, aki aztán hazajött nyári szabadságra és vele jött egy kisfiú is, az unokája. És-- hát ugye pesti fiú, kisfiú, nekem ott kellett lenni, és úgy mellő- mellékesen elmesélte a nagyapa, hogy az ő unokája milyen élelmes. Hogy így, ahogy mondom. Abba a házba, emeletes házba laktak és a kisfiú minden házba- 4-5 éves volt, bekopogtatott,

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

hogy mit hozzon a boltból. 4 fillér volt egy doboz gyufa, de hogyha ő felvitte, akkor ötért adta, vagy 6 fillérért adta. Ez szó szerint igaz, ahogy most itt ülök és ahogy elmondtam. Tehát ez a vérében volt. Ez egy keresztyén gyereknek valószínű, hogy eszébe se jutott volna. Ami neki már benne volt a génjébe.

I: Sándor bácsi, most egy pillanatra most megállunk, mert azt szeretném, ha egy picit, egy korty vizet inna-
GS: igen, jó-
I: -hogy könnyebben menjen a beszélgetés-
GS: -ihatok?
I: -igen. Jó, akkor megy a kamera. READY!
Kis technikai szünet után akkor folytatjuk-
GS: -igen-
I: -Sándor bácsi. Említette a múltkoriban, amikor itt jártunk, hogy létezett- egy olyat, hogy rongyos gárda. Mesélne erről?

GS: Én így magáról a rongyos gárdáról valamikor hallottam, de nem így hallottam, hogy rongyos gárda. Szabadcsapat. Hogy aztán ez a szabadcsapat és a rongyos gárda egy és ugyanaz, ezt nem tudom. Ez ’938-ba alakult meg, Naményba, az új iskolá- új iskola- mert két iskola volt Naményba. Volt egy 1880-ban épült nagy emeletes iskola, a piactéren a református templom mellett és volt egy másik, amit ’22-be, ’24-ben építettek, egy új iskola, két tantermes iskola, szolgálati lakással együtt és ez volt a mi utcánknak a végén. Tehát én ki se kerülhettem, meg hát láttam, hogy csődület van, meg jönnek-mennek, nekem ott a helyem, megtudni, hogy mi is történik ott. És akkor toborozták a szabadcsapatosokat, a legénységi állományt. Két pengőt kaptak naponta, a két pengő az olyan kegyetlen nagy pénz volt, ami abba az időbe egy kaszás napszáma volt. Vagyis azt jelentette, azért a két pengőért akár búzát, akár lucernát, akár szénát kaszálni kellett, ami tudni való- levő, hogy egyik legnehezebb munkája a mezőgazdaságnak. És persze nem volt sok jelentkező, egyre nagyon jól emlékszem, Benczik Pista bácsi, olyan ötven év körüli volt abba az időbe. Pista bácsi, maga hogy került ide? Hát, fiam, nincs munka, itt két pengőt adnak, semmit se kell csinálni, meghallgatjuk az előadásokat, mit fogunk- fogunk menni Szlovákiába, meg ide-oda-

I: Ki szervezte ezt a gárdát, bocsánat?

GS: Név szerint nem tudom megmondani, én csak belecseppentem, amikor már voltak vagy öten-tízen. De hogy a parancsnoka ki volt, az tudom. Héjjas Iván főhadnagy volt a parancsnok. És ez is, milyen érdekes az élet, ugye ez volt ’38-ban. És feleségemmel megismerkedtem ’47-be, és ’48-ba, ’49-be beszélgetés folytán kiderült, hogy ez a Héjjas Iván és a segédtisztje, egy hadnagy, ha jól emlékszem, ez Gergelyibe, a Tisza-híd tövében lévő kis lakásban laktak apósomék, kétvégű volt a ház. És az egyik végét kiadták a parancsnokságnak és ott székelt Héjjas Iván, tehát a szabadparancs- a szabadcsapatoknak a parancsnoka, meg a helyettese. Hát szóval ilyen kicsi a világ, így kanyarodnak össze-vissza a szálak.

I: Miről szólt ez a szabadcsapat, miért alakult?

GS: Azért alakul, később aztán én- volt Bakó Jóska, szegény, aki később meg is halt, arra szolgált, hogy 30 kilométerre, 28 kilométerre van Beregszász Naményhoz. Ezek éjjel- apósom is elmeséltem, hogy ott, abba a szobába, ahol Héjjas Ivánék

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

tartózkodtak, nem gyakran, néha, mert a fene se tudj, hogy napközben, meg éjjel is, merre járkáltak. Röpcédulákat osztogattak, négyen-ötön, minden éjjel átmentek a határon. Mert a határ akkor még nem olyan szigorú volt, mint most. Tehát ez szabadon átjárható határ volt. Tudta mindenki, hogy nyitva van a határ, de ha átment, arrébb ment, nem számított, nem vonta felelősségre senki. És ezek feltérképezték, hogy hol székelnek, hol vannak a cseh, szlovák katonák, hol van a parancsnokság, hol van az őrség és a röpcédulákat, hogy nemsokára jövünk, test- magyar testvére, felszabadítunk, és a többi, bízzatok bennünk. Tehát ez egy ilyen fél-reguláris katonai szervezet volt. Fegyvert nem viseltek, az egyenruhájuk pedig annyiból állt, hogy volt egy zöld overall, kezeslábas, overall, volt egy katonasapka, volt egy bakancs és volt egy térdzokni, egy hosszú szárú zokni. Ezt belül viselték. Onnan tudom, mert később, mikor a szabadcsapat megalakul, egy zászlós, aki szintén a parancsnoksághoz tartozott, egy jobb helyre akarták elszállásolni, és ez a jobb hely mi voltunk, mert édesapám és a mi környezetünk felelt meg arra a célra, hogy egy katonatisztnek szállást tudjunk adni, mivel keresztapám vezérkari tiszt volt a honvédelmi minisztériumba. És ugye megbízható helyre kellett neki is menni, tehát akárhova nem mehetett. Na, és ez a zászlós, amiért olyan hűségesen pucolgattam mindig a sáros biciklijét, mert olyan jó voltam hozzá, meg ide küldött, oda küldött, adott nekem is egy overallt, meg egy térdharisnyát. Bakancsot már nem adott.

I: A lakossággal kapcsolatosan csináltak valamit ezek a szabadcsapatok?

GS: Annyi volt, amire emlékszem rá, hát ketten-hárman jártak mindig. Tehát kidüllesztett mellel, hogy mi ezek vagyunk. Ugye az az elrettentés valószínűleg a zsidóknak szólt, szegényeknek, amúgy is remegtek, mint a nyárfalevél.

I: Ez hogy derült ki?

GS: Úgy derült ki, hogy hát ugye én mindenütt ott voltam, sajnos, vagy talán jó is, fene tudja. Hogy a fő téren, tehát a piactéren volt egy többek között több ruhás bolt is volt. És bement két- hárman mentek be, bementem én is utánuk, mert ugye bementek ők, bementem én is. Jól felszerelt ruhás bolt volt, érdekes, hogy ’940-ben még az üzletek jól el voltak látva ruhával, tehát volt ruhanemű, cipő is, meg élelem is. És akkor erre egy kis alacsony, zömök, ilyen bőrdzsekis hapsi volt, talán egy kicsit még kopasz is volt, vagy kopaszodó volt, ilyen rövid szárú csizmája volt, és mondta, a zsidó mindjárt köszönt. Jó napot kívánt, tessenek parancsolni. Mondta, hogy azt az öltönyt kérjük. És ilyen sínen futó- mert emeletes volt- a ruha- alul is volt, felül is, odatámasztotta a létrát, felmászott, leemelte. Tessék parancsolni. Még kérjük a másikat is. Két öltönyt becsomagoltatott. Mivel tartozom? Kérdezte a szabadcsapatos. És azt mondta a zsidó, uraim, semmivel, ez ajándék, parancsoljanak. Nincs semmi baj, viseljék egészséggel. És ők elmentek. Tehát szóváltás, fenyegetés, ehhez hasonló nem volt. Egyszerűen elvitték a két öltöny ruhát.

I: Vajon miért nem kért a zsidó tulajdonos pénzt érte?

GS: Mert akkor már érződött a ’38-as ő: zsidótörvénynek a szele, vagy talán már akkor meg is alkották. Nem vagyok benne biztos. Mert ugye kettő volt, ami megvonta a- az életlehetőséget a zsidóktól. Volt ugye a ’38-ban, amikor kissé még csak egy gyengébb formája volt, a drasztikusabbak később voltak, későbbi zsidótörvény. És ezek keresték a békességet. Gondolták, két öltönnyel én megszabadulok tőle és még

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

nem is gorombáskodnak, vigyék. Elvitték. Többről nem tudok, hogy másnál is előfordult-e. Arról viszont tudok, az előbb ide visszatérve a szabadcsapatokhoz, négyen egy éjjel átmentek, köztük egy Bakó József nevezetű is, akit a csehszlovák katonák elfogtak, Illavára vitték. Ez egy kegyetlen hely, csehszlovák börtön volt, ahol olyan börtönbe zárták be őket, hogy amikor az ajtót bezárták, az orra érte a falat, illetve az ajtót. És két gerendán kellett állni, és alatta pedig a szennyvíz folyt. Ezt elmesélte, mert aztán később megszöktek, mind a négyen, de ez az ott kapott sebekbe, verésekbe három hónap múlva meghalt, ez a Bakó József nevezetű személy. Jól ismertem, mert el-eljárogatott hozzánk. Távolról ismerős, vagy nem tudom, mi lehetett. Szóvak ennyiről tudok.

I: Azt mondta az előbb, hogy a zsidók amúgy is remegtek, mint a nyárfalevél.

GS: Igen, mert a törvény, mán akkor ez a zsidótörvény akkor már megvolt. És ők mindentől- hogy magyarázzam. Igyekeztek mindenből kimaradni, igyekeztek jót tenni. Tehát ők adtak hitelt boldog-boldogtalannak. Úgy a kocsmába, mint a ruhába. Annak is tanúja voltam, amikor Tarpáról, 20 km-ről, mert akkor még tehénszekérrel szállították be a terményt Naménybа, ahol vasútállomás volt, megállt Kepes előtt, ez egy nagy ruhás kereskedő volt a posta mellet, ugye édesapám postás volt, gyakran tartózkodtam a postán. És megállt, Kepes úr kint állt az ajtóban. Na, mi van, mit tudom én, Kovács bácsi? Kéne egy öltöny, cájg nadrág, meg egy ujjas. Álljon fel. Mértéket nem használ, meg van mérve. Ho- lerakja a termést, jön visszafelé, viheti is a ruhát. Ennyi volt. Tehát ilyen bizalom volt a magyarok és a- a nem magyarok között. Szóval hogy magyarázzam. És hitelt is adott. Ha én- mi is, például édesapám, hogy postás volt, könyvre vásároltunk. Volt egy nagyon barátságos kis zsidó kereskedő, ilyen nevet soha nem hallottam, de megjegyeztem magamnak, (Hájemovics Hájem). Ez az egyetlen egy ilyen zsidó nevű ember volt, mert a többi vagy Weis volt, Vagy Grósz volt, vagy Blau volt. Blau, ugye az kék, vagy Wolf, farkas, és a többi. De ez az egy kimondott zsidó nevű ember volt, aki kereskedő volt. Mi is odajártunk hozzá és könyvre vásároltunk. Kivittem a kis könyvet, édesanyám otthon beleírta, mit kérek, ő odaírta, mennyi az ára és akkor hó végén, elsején kifizettük.

I: Említette, hogy=hogy egyszer arra ő: kérték a városházán, hogy segítsen beszedni a különböző boltosoktól, ez olyan ’43 környékén lehetett talán, boltosoktól beszedni-

GS: Előbb volt.
I: Előbb volt.
GS: Előbb volt. Előbb volt. Hát az ugye úgy történt, hogy Nyíregyházáról kijött három, vagy négy csendőr. Azt hiszem, igen, a községházán vertek tanyát, szóval ott volt az irodájuk, egyébként a csendőrőrsön laktak, vagy házaknál, nem tudom. És kirendeltek melléjük leventéket, hármat-négyet. Ez volt- gondolkodnom kell, ugye ’39- levente, ’40-’41-ben, vagy ’42-be. De inkább ’41-be lehetett. És akkor minket küldözgettek, na, ők már tudták, hogy kik a gazdag zsidók, tehát a kereskedők. És akkor szépen azt mondták, na, ide figyelj, elmész és szépen megmondod, hogy én kérem Kohn vagy Weis urat, hogy legyen szíves kisegíteni ezer pengővel bennünket, mert erre meg arra a célra kell. És hozza fel. Tehát ne te vedd el, csak hozza fel, ide, a községházára. Mi átadtuk az üzenetet, köszöntünk, elmentünk. És a zsidó nem sokkal később hozta a megjelölt összeget a csendőröknek. Ez tartott úgy két-három hétig, tovább nem. Ennek tanúja voltam.

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

I: A Mandeléktől- Mandeléknél is járt?

GS: Mandel?

I: Mandel üzletben.

GS: Hogyne jártam volna, nagyon is jól ismertem.

I: De ilyen szolgálatban.

GS: Hát, Mandelhez- ők hárman voltak testvérek, egy óriási nagy üzletük volt nekik és az az emeletes ház is az övék volt. Úgy emlékszem, hogy igen, voltam hozzá, Mandel úrhoz, hogyne. Annál is inkább, mert az olyan félkezű ember volt, nem tudom, de kimondott úriember volt, középen választékos hajjal, mindig elegánsan, nyakkendővel járt. És már az összegre nem emlékszem, ő nem is hozta fel, hanem testvére, vagy mit tudom, kicsodája felhozta azt az összeget, amit kért a főtörzsőrmester, a csendőr-főtörzsőrmester volt a parancsnok, és két őrmester volt vele. De csak két-három hétig tartott és tovább nem.

I: Hány ilyen boltba mentek el?

GS: Hát én nem tudom, én csak két napig voltam szolgálatban, és két hétig, három hétig tartott maximum ez az akció. Hogy aztán ez egyéni akció volt-e, vagy államilag- feltehető még az is, hogy ezek gondolták, na, zavarosba halászunk egy kicsit, összeszedjük a pénzt, amit lehet. Nem tudom, de lehet, hogy államilag volt elintézve, mert azért nem mert- nem hiszem, hogy egy csendőr meg merte volna ezt kockáztatni. Hát olyan jó fizetésük, jó állásuk volt, és a csendőrségre bejutni nagyon nehéz dolog volt. Az a nagyapáig visszamenőleg mindenkit leigazoltak. Inkább ez törvény volt, tehát ez államigazgatási rendelet volt inkább.

I: Mekkora összeget kellett a boltosoktól kérni?

GS: Ötszáz forintot. Ötszáz pengőt, száz pengőt, kétszáz pengőt. Ötszáz pengőt, maximum ezer pengőről tudok, többről nem. De fizettek is, ugyanoda nem mentek vissza kétszer-háromszor, mindig mást kerestek. Tehát ha volt mondjuk 30-40 zsidó, azt hamar elintézték. Aki ilyen fizetőképes volt. Aki tudott ilyen- de érdekes, hogy már abba az időbe is, már az egy-két gazdagabb zsidó el is tűnt a városból. Hogy hova lettek, mai napig nem tudom.

I: Tehát ismerte ezeket a csendőröket, akik=akik?

GS: Csak addig ismertem, nyíregyháziak voltak, nem naményiak voltak. Naményba minden csendőrt ismertem az őrsön.

I: Volt olyan zsidó esetleg, akik nem akart fizetni?

GS: Olyan nem volt. Olyan nem volt=olyan nem volt. Kizárt dolog. Örült, hogy adhatott. Hogy azzal azt a bizonyos sápot befizette és letudhatta.

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

I: Említette Sándor bácsi, hogy tagja volt a levente- levente egyesületnek.
GS: -kötelezően, igen-
I: Levente volt.
GS: De szívvel-lélekkel is tagja voltam, nemcsak mint kötelező tevékenységet, hanem szívesen is csináltam, mert jól éreztük magunkat. Minket nem neveltek gyűlöletre és ellenségeskedésre, minket csak hazaszeretetre neveltek, és becsületre és tisztességre. És természetesen a trianoni határok megdöntésére, ami akkora marhaság volt, hogy istenem! De drágán fizettek érte.

I: Mármint mi volt marhaság?

GS: Ez az ország-gyarapítás. A mind- mennyi áldozatba, mennyi vérbe került az nekünk. Felvidék, Kárpátalja, Csallóköz. Akkor ha mi olyan kis pontok voltunk, én nem értem, mi olyan szerencsétlen nép vagyunk, hogy tőlünk jobbra is, balra is, a legostobábbnak tartott népeknek is különb külpolitikája volt, és **van** mai napig is, mint nekünk. Hát mi akartuk felszabadítani Erdélyt, meg Kárpátalját, meg Délvidéket. 1914-es kimustrált, kiszuperált hadfelszereléssel. Még az se volt. Hát megnéztem a filmet, meg egyébként is tudtam ezekről, mert ugye keresztapám a honvédelmi minisztériumban vezérkari tiszt volt. Tizenhárom kitüntetése volt. És ő nekem, mivel minden nyári szabadságát otthon töltötte, Naményban, nálunk, ő elmesélte a hadseregnek a szervezetét, az alakzatát, hol vannak, milyen a hadfelszerelésük és rettenetesen dühös volt. Képzeld el, fiam, azt mondja, ’914-es ágyúval megyünk felszabadítani a Felvidéket, meg Erdélyt, amibe ha betesszük az ágyúgolyót, ki se lehet belől lőni, legfeljebb ha kiesik az ágyú csövén, másképp nem. Semmiféle hadfelszerelésünk nincsen, és mi akarunk itt. Hát szóval.

I: Miről volt szó még a levente moz- levente egyesületben?

GS: Levente egyesületnél? Felkészülni a harcra, a magyar szabadságért, a hazáért, a történelmi Magyarországért. Ez is a világ legnagyobb butasága. Történelmi Magyarország. Hiszen történelmi Magyarország volt, csak egy volt a baj, hogy soha nem volt nemzetegység. Mindig nemzetiségek voltak és a nemzetiségek ugye 30-40%-ban voltak, és magyarok esetleg 54- 54%- 50-60%-ba. És mindig a legkeményebben, a legmostohábban bántunk, az urak, természetesen a nemzetiségekkel. Ahelyett, hogy megmagyaráznák volna: nézzétek, ebbe az országba élünk, igaz, hogy mi már itt vagyunk kétezer éve, ti meg, ki tudja, mióta. De legalább akkor becsüljük meg egymást és akarjunk egyet. Te ugyanolyan állampolgára vagy ennek a hazának, mint mi vagyunk. Nem. Mi- sose felejtem el, egyik szavamat a másikba vágom, de eszembe jutott az a keserű megjegyzések kapcsán, negyven évvel ezelőtt egy magyarnak, magyar volt ő is, mesélte, amikor bevonultunk katonának, már mikor a magyarok Felvidéket elfoglalták. És aztán minket tetves szlovákoknak tótoknak, magyar- magyar őrmester, a magyar őrvezető és a tizedes. Az mondja, most elképzelheted, mit érez- mit érezhettünk mi húszévi rabság után, Trianon után és akkor így fogadnak bennünket a magyar katonák.

I: Sándor bácsi, zsidók lehettek-e tagjai a levente- levente egyesületnek?

GS: Nem.

I: Miért nem?

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

GS: Nem. Érdekes, hogy ’939-be, erre emlékszem, volt a polgári iskolába egy többek között, egy nagyon szép zsidó némettanárnő. Nagyon szép volt, mert a zsidó lányok vagy nagyon csúnyák voltak, vagy nagyon szépek voltak. Általában az utóbbi volt az izé. És nagyon szép hajuk volt. Csodáltam is, mert vagy vörös, vagy fekete hajuk volt. Ennek fekete haja volt. És ’939-be kicsengettek és az udvaron álltunk, mert külön volt a lányoknak hely, külön a fiúknak. Nem lehetett együtt lenni a tízpercbe, szünidőbe. És akkor ez Vezér Lívia, úgy hívták ezt a tanárnőt, sírva köszönt el tőlünk, akik körbeálltak, hogy megvonták tőle a tanítási jogát. Igen. És el kellett neki menni, majd aztán jött egy másik tanárnő, aki németet tanított. Tehát megvonták tőlük a lehetőséget, kezdték megvonni apródonként minden lehetőséget. Üzletek bezárása később és a többi, és a többi.

I: Elmondta ez a tanárnő, hogy neki miért kell elmenni?

GS: Nem=nem. Nem. Egyszerűen jött egy miniszteri rendelet, zsidó származású tanárnő nem lehetett.

I: De ő elmondta a diákoknak?

GS: Nem=nem=nem. Csak annyit mondott, hogy el kell mennem, nem mondhatok többet. Isten áldjon benneteket. Volt egy-két kedvence, akit magához ölelt, már lyány, megcsókolta és elment. Azóta se láttuk többet, hogy hova lett.

I: Volt szó az iskolában erről, hogy=hogy vajon miért ment el ez a tanárnő?

GS: Nem=nem=nem. Mi- hogy magyarázzam. Abba az időbe olyan kevés értesülés=értesülés jutott el az- nemcsak a gyerekekhez, még a felnőttekhez is. Hogy a felnőttek is szinte ha- hogy magyarázzam. Nem hogy nem foglalkoztak vele, nem is tudták, hogy mi történik maguk között, maguk körül. Hogy mi is- mire is megy ki itt a játék. De nemcsak a magyarok nem tudták, a zsidók sem tudták. Ez a megdöbbentő benne, hogy olyan békésen tűrték azt, hogy nekik el kell menni dolgozni. Mert ugye őket úgy vitték el, hogy munkára viszik. Nem arról- senki, még keresztapám sem tudott, akik- kellett volna- Auschwitzról, Birkenauról. Ő se tudott, senki nem tudott. Még a főszolgabírónk se, aki az elsőszámú közigazgatási vezető volt. Az se tudott erről. Mindenki abba a hiszembe volt, csak elviszik őket munkára- de és utána gondolkodtam el, hogy elviszik a felnőttet, mert volt úgy előtte, hogy munkaszolgálatra bevitték a stramm zsidó fiúkat. Bevitték, mert hát ugye jó, munkaszolgálat, háború van, ’41-
I: Ilyenekről tudott?
GS: Tessék?
I: Hogy munkaszolgálatra vitték? Olyanokat ismert, akik?
GS: Persze=persze. Persze, ismertem. Ez a (Günberger) Sanyi, akit ismertem, aztán egy Weis-fiú, a nagy focista volt az is. És ezek mind olyan keménykötésű gyerekek voltak. Akkor volt köztük (Winkler) nevezetű is, nem volt sok egyébként, akit el kellett vinni. Naményba száz zsidó család volt. Ugye amit én leírtam a történelem folyamán. És hogyhogy ezt három fővel, vagy néggyel szorozzuk, akkor is egy olyan négyszáz fő. Tehát olyan sok felnőtt, harcképes, vagy hadra fogható képes felnőtt fiú közülük nem lehetett, húsz-harminc, ha lehetett, de annyi se volt. Hát inkább ezeket ismertem, akik nagy focisták voltak, és közszereplők voltak. Ezeket ismertem. Az a

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

focicsapatnak a fele zsidó fiúból állt. Na de ott nem volt olyan, hogy te zsidó vagy, te meg magyar vagy. Ki tud több gólt rúgni, ez volt a lényeg. És utána, érdekes, hogy még a leültek ők az asztalhoz, megittak egy szódát, vagy esetleg egy még egy kisfröccsöt, de azt is félve, még a zsidó fiúk is, egy-kettő, de különben nem. De ott maradtak a magyar futballistákkal és a drukkerekkel együtt kibeszélték a meccs eredményeit, meg a hibáit. De úgy különösebben nem volt gond.

I: Honnét tudta Sándor bácsi, hogy őket elviszik munkaszolgálatra?

GS: Hát én akkor nem tudtam, hogy elviszik. Én már csak akkor tudtam meg, amikor hallottam a haza- a frontról hazatérő magyar katonáktól, hogy munkaszolgálatosok vannak, és ’944-be szembesültem munkaszolgálatossal, amikor Grünberger Sanyi hamis papírral, eltávozási papírral, vagy nyílt paranccsal, nem tudom, hazajött és Naménybba a vasútállomáson találkoztam vele. És mindjárt kérdezte, hogy szüleim itt van- itthon vannak? És mondtam, hogy egyedül te vagy itthon, senki más nincsen. Amikor adtam neki az igazolást, hogy igen, a- érvényes a nyílt parancsa. Mert nyílt paranccsal lehetett csak akkor közlekedni.

I: Ez hogy volt, ez a történet?

GS: Hát ugye ’944 szeptemberétől már nem volt rend és fegyelem az országba. Hivatalok megszűntek, jóformán ímmel-ámmal csak be-bejártak a tiszt- fizetést akkor már nem kaptak, én se kaptam, de még én is bejártam a főszolgabírói hivatalba, ahol vármegyei díjnok voltam. Én voltam a főszolgabírónak a jobb keze és a kebelbarátja, mivel gyermeke nem volt és engem akart a későbbiek folyamán, amint kiderült, örökbe fogadni. Én voltam a bizalmi embere és a szócsöve, ő tőlem tudta meg, hogy milyen- vagy kérdezte, és tudta meg, hogy milyen a falu hangulata, mit beszélnek az emberek, mire számítanak, hol az ellenség, és a többi. Hol járnak. És ugye sok- sok látnivaló nincs, nem volt, volt a vasútállomás, volt a piac és a környéke. Hát a vasútállomásra mindig kimentünk, ha jött a vonat, ha ment a vonat, mentünk. És akkor beérkezett Nyíregyháza felől a vonat és ez a Grünberger Sanyi leszállt, egy stramm, hullámos hajú fiú volt. Hát, hány éves lehetett? Olyan húsz- huszonegy éves lehetett, nagy focista volt, jobb bekket játszott, ha jól emlékszem. Na ezt kérdezte. Hát te, Sanyi? Hát mondom, várom a vonatot. Bejött. És te, mondom. Érdekes, megengedték, hogy tegezzem, pedig volt korkülönbség köztünk. Én voltam 16, ő 20, jött haza. Ezek a nagyobb fiúk valahogy elfogadták a kisebbeket is, éngem meg különösen. Mondtam, hogy a főszolgabírói hivatalban vagyok (vármegyei díjnok) és mutatja a papírt. És csendőrség van? Hát, mondom, itt van még a csendőrség. Kérdezte, hogy- aszongya, te, ezzel a papírral mit csináljak? Valahogy pecsét kéne rá. Mondom, add ide, majd én teszek rá pecsétet. Bementem a szolgabírói hivatalba, mondom a főszolgabírónak, vagy nem mondtam, nem állítom biztosan, hogy tudott-e róla, vagy nem tudott, de azt hiszem, inkább nem tudott róla. A pecsét- tudom, hogy hol tartotta, fogtam, meg nekem is volt pecsétem egyébként is, ráütöttem, érvényes, tovább utazhat vele. Na, mondom, eredj, isten hírével. Mert mondom, a csendőrök elfognak, baj lesz. Ennyit tudtam csak. Sajnos többre nem emlékszem.

I: Visszatérve a korábbi időszakra-
GS: -igen-
I: -amikor még levente volt-
GS: -igen-

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

I: -Sándor bácsi, milyen egyéb szolgálatokat kellet, vagy mit kellett csinálni mint levente?

GS: Hát a leventének nagyon sok feladata volt. Hát minden szombaton délután egy órától este hét óráig, 8 óráig alaki kiképzés, lőkiképzés, térképismeret. Elsősorban is tudni kellett a szolgálati szabályzatot. Szolgálati szabályzat majdnem ugyanaz volt, mint a honvédségé. Nem sokkal volt kevesebb tudás benne. Ismerni kellett mindenféle fegyvernemet. Annak tudni kellett mindenféle használatát, tanították is. Tudtuk a kézi lőfegyvereket, tudtuk a nehézpuskáét, sőt, ismertük az ágyúnak a tarack- tarackágyúnak, mert volt egy olyan neve is az ágyúnak, amit hegyi taracknak, rövidcsövű- két sín- rugóval működő, két sín között működő csővel ellátott fegyver volt. És tehát végeredményben ez volt és a menetelés, az énekelés, az együvé tartozás, a csapatszellem, a testvéri, a bajtársiasság. Tehát aki a leventébe öt-hat esztendőt eltöltött, tehát 11 éves korából 21 éves koráig, tíz évet, az már kész katona volt. Ez ugye, mivel nekünk megtiltották, hogy hadsereget tartsunk fenn, 35 ezerben maximálták a hadsereg létszámát az antant hatalmak, így a levente mozgalom volt, ami előkészítő volt a honvédség számára.

I: Sándor bácsi, milyen egyéb, hát szolgálatokat végeztek a?

GS: Volt még nekünk szolgálat az, hogy amikor bejött ez a hadi helyzet, amikor jöttek a repülők, tehát a bombázások, akkor Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Tiszanagyfalu körzetéhez volt beosztva, légiriadó szempontjából. Nekünk kellett- a községházán volt egy külön szoba, abba volt egy nagyteljesítményű rádió és az éjjel-nappal szólt és emellé mindig be volt osztva 8 órára egy légóparancsnok, egy helyettes, két küldönc, be volt osztva a két toronyba egy-egy toronyőr, katolikus, református templomba, tűz esetén, aki figyelmeztet, vagy félreveri a harangot. Mert akkor még nem volt sziréna. Tehát hogyha baj lett volna, akkor a küldönc szalad, megverni a harangot, tűzcsapok, víz, miegymás, tűzoltó felszerelés, készenlétbe állni. Ez volt a kötelezettségünk és kötelességünk ez alatt az idő alatt.

I: Említette a múltkor Sándor bácsi, hogy volt valamiféle szolgálat a Braun kastélyban.

GS: Ja, amikor a zsidókat őriztem? ((nevet)) Sajnos, hogy így nem azon- most azért nevettem, ugye, hogy puskával voltunk és nem volt benne golyó. /Miféle egy őrzés volt az?/ ((nevet))

I: Mi volt az?

GS: Hát, úgy volt, hát ugye jön a küldönc, szolgálatba kell menni. Megyünk, és akkor egy őrmester- három csendőr volt, tizenkettőnket berendelt, mi leszünk az őrszolgálat. De már akkor a kasély- a (Braun) kastélynak a kertéjébe, ami egyébként gyümölcsös volt, almás, az már körül volt kerítve. Nem nagy terület, olyan 30-40-50 fős család, ötven fő család, gyerekekkel együtt, ott voltak táborozva. Tehát csomagokkal, ruhaneművel, á: pokróccal, ágyneművel, miegymással, étellel, stb., háromnapos étellel felszerelve. És azt mondja, ti ezeket fogjátok ügyelni, hogy ne menjenek el. Nem akart ott senki elmenni egyébként, se ki, se be.

I: Sándor bácsi, hogy kerültek ők oda, ezek a családok?

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

GS: Nem tudom, nem tudom. Én mán csak akkor kerültem oda, mikor kirendeltek, hogy őrséget adjunk. Nem tudom. Hogy kik és mikor és ki- milyen felszólításra mentek oda, nem tudom. Mint ahogy azt sem tudom, hogy hogy kerültek el onnon négy-öt nap múlva, vagy egy héten belül. Valószínű, hogy éjjel történt az odaszállításuk is, és az elszállításuk is éjjel történhetett. És valószínű, hogy vasúti kocsival szállították el.

I: Naményiak voltak?

GS: Naményiak, mind=mind.

I: És ismert közülük valakit?

GS: Mindenkit. Mindenkit ismertem, hát.

I: Kik voltak ott, akiket?

GS: Hát (Ehrenfeldék), Weisék, Farkasék, aki- a két hentes, Izidor, meg a testvére. A Kohn Éliás, a Blau fiú, a szódás, Herskovitsék, Kepesék. Kit mondjak még? Weisék. Mindenkit ismertem, kicsit is, nagyot is. Csak egy volt, am- a: az érdekes benne, hogy gazdag zsidó nem volt köztük. Csak egyszerű, szegény emberek. És annak a gyermekei.

I: Mi volt a feladata Sándor bácsinak?

GS: Puskát vállra vettük, és körbe-körbe jártuk kétórai váltással a kerítést. Ennyi volt az egész. És hogyha esetleg elfogyott a víz, akkor ki-kijött egy és mivel az udvaron volt kút, meg a csap is, vittek maguknak vizet és ehhez hasonló.

I: Milyen körülmények között voltak ott ezek az emberek?

GS: Nyár volt, az volt a szerencse, nyár volt. Június volt. Úgyhogy hát nyugodtan egy száll klottgatyába is lehetett lenni, mint ahogy mi is voltunk végeredménybe. És nem is sokáig voltak ott, tehát nem éheztek, nem fáztak, nem rongyoskodtak, szóval ilyen értelemben nem volt semmi jele olyan, hogy na, hogy- és ők, mint a- hogy mondjam, olyan sértő a kifejezés, mint a jámbor birkák, tudomásul vették, hogy ez nekik ez a=ez a=ez a sorsuk. Tehát nem lázadoztak. Sem akkor, sem azóta is, én sokat elgondolkodtam, hát ott voltak ezek a munkaszolgálatosok, meg később ezek a- akiket deportáltak. Olyan erős, derék, izmos, jó nagy termetű emberek voltak, hát ha százan vannak, százfele szaladnak. De ez volt a baj. Ki volt dobolva, hogy aki zsidó családot, vagy zsidó gyermeket próbál mentegetni, az az életével fizet, de nemcsak ők, hanem a családja is. Tehát a magyarok ezért nem mertek. Próbáltak ők, hogy el- elrejtenek egyet-kettőt. Volt úgy, hogy egy-két napig el is bújtatták, de mikor háromszor is kidobolták egy nap, meg kitették falragaszon, hogy aki zsidót bújtat, vagy menekít, erre a sorsra jut. Akkor ugye már maguk- maguk a zsidók sem kérték azt, hogy na, mentsék meg, vagy menekítsék meg őket. Kutyafogó helyzet volt az, a 22-es csapdája.

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

I: Visszatérve a Braun kastélyra, azok az emberek- volt valami épület, amiben aludtak, vagy hol aludtak?

GS: Én nem tudom megmondani. Épület volt, egy óriási nagy kastély. Valószínű, hogy éjszakára oda mentek be. De mi már ezt, mivel nekünk éjfélkor mindig leváltottak bennünket a csendőrök. Volt annyi eszük. Minket leváltottak. És reggel hatkor kezdtük. Hát mégis csak gyerekek voltunk, 13-14 éves gyerekek voltunk.

I: De amikor ott volt Sándor- mit látott Sándor bácsi egyáltalán? Hogy voltak ott ezek a családok?

GS: Hát, ültek, dunnán, párnán, kisszéken, még volt az, aki a kisszéket is elhozta. Beszélgettek.

I: A kertben.

GS: A kertbe. Ettek, megéheztek, megszomjaztak, és a többi. Volt készítve három ilyen toalett, árnyékszék, úgyhogy még ez se volt gond ilyen értelembe. Tisztálkodási lehetőség lavór volt, és víz volt. (…) volt, de mondom, sokáig nem voltak ott.

I: Beszélgetett-e valakivel ezek közül Sándor bácsi?

GS: Hát mindegyikkel.

I: De ott, akkor a Braun-kastélynál?

GS: Igen. Mindegyikkel.

I: Miről beszélgettek?

I: Mindennapi dolgokról. Hogy minket el fognak vinni. Mondta ez a barátom is, a főrabbinak a fia- a fia is. Hogy el fognak vinni, de ők a- meg voltak győződve, hogy munkára mennek, munkára viszik őket. Ők=ők ezt elhitték. Egyetlen egytől sem hallotta volna, mi már ide vissza nem jövünk. Tehát mindenki úgy ment el, hogy elviszik őket munkára, és letelik az a bizonyos idő és jönnek vissza. Ez a megdöbbentő benne, amit még ma se tudok megmagyarázni, hogy honnan volt nekik ez az információ, és hogy miért bíztak ennyire ebbe. Később annyit hallottam, hogy állítólag a pesti zsidó nagyvezetőség, egyházi vezetők magyarázták be nekik, hogy nyugodtan fogadják el, mert semmi bántódásuk nem lesz, csak munkára viszik őket és utána haza fognak jönni. Tűrjék nyugodtan a sorsukat. Hogy aztán ez mennyiben igaz, és mennyiben nem, nem tudom, de valami alapja lehetett, mert Naménybа ha volt 20-30 gazdag zsidó. Hát ugye volt benne földbirtokos, téglagyáros, villanyteleptulajdonos, nagykereskedő, vas-nagykereskedő, gyarmatáru-nagykereskedő, ezek mind eltűntek. Ezek tudtak valamit, amit a többi nem. Hát mint ahogy Horthynak a környezetében is, Korin, Weis Manfréd, Goldbergerék, Ganzék, ugye, mind eltűntek.

I: Múltkoriban említett nekünk egy nevet, (Ehrenfeld) Sanyi.

GS: Ehrenfeld Sanyi.

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

I: Hogy ő is ott volt abban a kastélyban.

GS: Igen=igen.
I: És hogy egy- egyik levente-társával elmentek az ő házához?

GS: Ketten mentünk. Vagy nem, hárman mentünk, mert igen, mert mondta, hogy valamit- menjünk el, aszongya, mert valamit otthon meg akart csinálni, vagy otthon felejtett valamit, nem tudom. Lehet talán még arra is hivatkozott, hogy valami biblia-félét, vagy valamit el akar hozni, könyvet. Mondom, Sanyikám, semmi akadálya nincs. Szóltam az őrmesternek, hogy őrmester ő, mondom, elmegyek a barátommal, azt nem mondtam, hogy barátom, mert az nem lett volna ildomos, meg szabad. Mondom, Elmegyek Ehrenfeld Sanyival, mondom, itt laknak nem messze. De tényleg nem messze laktak, a hatodik házba. Hát mi megálltunk kint, ő a kulcsot tudta, hogy hova tette, mert ott volt az ajtó mellett valami edény alatt. Kinyitotta, bement, mit vett magához, vagy mit dugott el, sokáig nem volt, egy húsz percig, visszajött és visszamentünk. Később aztán, amikor mindenkit elvittek és senki nem maradt, akkor előfordult, hogy egy-két gazdagabb zsidónál elkezdtek a magyarok ilyen házkutatást csinálni. Erről még nem beszéltem. És volt olyan-
I: Bocsánat, azok közül, akiket a Braun kastélyba vittel el, azok?

GS:Nem=nem=nem, ezeket már előbb elvitték, csak ezek gazdagabbak, Kepes ruhakereskedő, meg a többi, ahol befalazva egy-egy szobába volt szövet, és a többi, ruhafélék, bőráru, meg miegymás, eldugva.

I: Ezt látta Sándor bácsi?

GS: Ezt láttam, láttam. Láttam. Ott voltam, amikor a csendőrök összeszedték. Hogyne.

I: Álljunk akkor- ja, jó. Akkor- elnézést, akkor mesélne egy ilyen történetet, hogy hogy volt, amikor látta ezeket a befalazott dolgokat?

GS: Ez Kepesék- Kepesnél volt, ez egy nagy gazdag ruhakereskedő volt, a posta mellett volt. És én már csak arra lettem figyelmes, mert vele szemben volt az ipartestületnek az irodája, ahol én segédjegyző voltam. És akkor jött egy csendőr, meg két-három munkásember ilyen hosszú vasrúddal. Hogy aztán ez besúgás alapján történhetett, hogy valamelyik szomszéd kileste, hogy ott gödröt ástak a pincébe, nem tudom mi, vagy a falat raktak. Elég az hozzá, ezek már kész helyre mentek, megkopogtatták a falat, üres volt, kongott, be volt rakva téglával, be volt pucolva, ilyen deszkaféle ajtóféle volt és akkor azt kiszedték és akkor ott előszedtek ilyen ruhanemű, illetve ruhaszövetet, és bélésanyagot. Ezt láttam. Ez volt az egyik. És a másik, amit nem láttam, de viszont ezer százalékig biztos. Megint visszakanyarodok apósomhoz. Hát az egy=az egy- nem is tudom, ilyen-

I: Sándor bácsi, megakasztom, mert le fog járni a kazetta. Akkor majd folytatjuk.

GS: Jó, jó. Elmesélem, mert az nagyon érdekes.

I: Pici szünet után, jó?

https://collections.ushmm.org
Contact reference@ushmm.org for further information about this collection

GS: Jó=jó.

I: Köszönjük szépen, akkor leálltunk.